

UOT 316.42

DAVAMLI İNKİŞAFIN DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİNƏ KONSEPTUAL SƏVİYYƏDƏ TƏSİRLƏRİ

ƏLİYEV ELNUR SƏFƏRALI oğlu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, s.f.d., müəllim
elivey7@gmail.com

Açar sözlər: davamlı inkişaf, davamlı inkişaf məqsədləri, dövlət idarəçiliyi

Giriş. Dünya ölkələri, 1992-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Davamlı İnkişaf Konfransında (UNCED) qlobal problemlərə qarşı birlikdə hərəkət etmə məsələsində razılığa gəlmişlər. 2000-ci ildə təşkil edilən Minilliyin İnkişaf Zirvəsi ilə qəbul edilən Minilliyin İnkişaf Məqsədləri tətbiqi dövrünün sona çatdığı 2015-ci ildən 2030-ci ilədək olan dövrdə tətbiqi planlaşdırılan Davamlı İnkişaf Məqsədlərini əhatə edən 2030 Qlobal İnkişaf Məqsədləri Gündəliyi 2015-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv olan ölkələr tərəfindən qəbul edilmiş və Azərbaycan da daxil olmaqla üzrə memorandumla tərəf ölkələr həmin Gündəliyi milli siyasətlərinə inteqrasiya etmə öhdəliyi götürmüşlər. Bu çərçivədə, 2015-2030-cu illərdə həyata keçirmək üçün "Dünyamızı Dəyişdirmək: 2030-cu il Davamlı İnkişaf Gündəliyi" (Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development) adlı sənəd 25 sentyabr 2015-ci ildə Nyu-yorkda BMT-nin 70-ci Baş Assambleyasının iclasında qəbul edilmişdir. Beləliklə, BMT Davamlı İnkişaf Sammitində 2030-cu il Davamlı İnkişaf Gündəliyi çərçivəsində 17 ədəd Davamlı İnkişaf Məqsədləri (Sustainable Development Goals-SDG) və 169 ədəd Davamlı İnkişaf Hədəfləri qərarlaşdırılmışdır. 17 əsas məqsədi və bunlarla əlaqəli 169 hədəfi əhatə edən Davamlı İnkişaf Məqsədləri çox ölçülü və çox sahəli xarakter daşıyır. Ölkələrin inkişaf fərqliliklərinə, yerli və milli problemlərinə və prioritetlərinə, Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin, ölkələrin idarəetmə modelləri və anlayışlarına və daxili qarşılıqlı təsirlərinə görə, milli prioritetlərlə uyğunlaşdırılması və milli siyasətlərə inteqrasiyası, bu çərçivədə davamlı inkişaf üçün siyasət uyğunluğunun təmin edilməsi, dövlət strukturlarının bütünü anlayışı ilə inteqrasiyalı bir şəkildə idarə olunması üçün Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin dövlət idarəçiliyinə konseptual səviyyədə təsirlərinin araşdırılması olduqca əhəmiyyətlidir.

1960-cı illərdən etibarən əksər hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları, ekoloji sistemin iqtisadi sistemin fəaliyyəti ilə bərabər şəkildə və bir-birini dəstəkləyəcək xüsusiyyətdə olması üçün səy göstərirlər. 1990-cı illərə qədər bu böyük ölçüdə, iki sistem arasındakı münasibətləri idarə etmək olduğu halda, xüsusilə 1992-ci ildə keçirilən Rio Konfransından sonra aralarındakı tamamlayıcılıq və sinerji axtarışına daha çox maraq göstərilir. Təbii ehtiyatların daha yaxşı qiymətləndirilməsi və çirklənmənin qarşısının alınmasından iqtisadi səmərəlilik üçün imkanların yaradılması, daha təmiz istehsal tendensiyalı yenilikdən (innovasiyadan) əldə ediləcək faydalar, daha ekoloji imkanlar nəticəsində ekosistemi qorumanın faydaları, neftə olan asılılığın azaldılması və siyasi sabitliyin qlobal səviyyədə davam etdirilməsi və uzun perspektivdə daha az xərc ilə ətraf-mühitin təmizlənməsi və yaxşılaşdırılmasına dair imkanlar formalaşdırmaqdır. Bu çərçivədə ətraf mühitin qorunmasından ətraf-mühitin müntəzəmliliyinə keçid (birgə fəaliyyətlər reallaşdırmaq- dövlətin özəl sektor, akademik sektor, qeyri-hökumət təşkilatlarının iştirakı ilə birgə mexanizmlər formalaşdırmaq və tətbiq etmək), yaşıl iqtisadiyyat, ağıllı şəhərlər (Smart City), ağıllı böyümə, kənd və şəhərlə əlaqəli davamlılıq məsələlərində siyasi müzakirələr inkişaf etmiş ölkələr liderliyində davam etmişdir.

Davamlı inkişaf kontekstində müvafiq sistemin əsas komponentləri və bunların faktorları ilə dövlət idarəçiliyinin əsas prinsipləri arasındakı qarşılıqlı təsir konseptual müstəvidə araşdırıldıqda davamlı inkişaf modelində mövcud olan bioloji, iqtisadi və sosial sistemlərin məqsədləri ilə dövlət idarəçiliyinin məqsədlərinin və bunların bir-birinə yaxın qarşılıqlı təsirinin dərk edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu çərçivədə, davamlı inkişaf məqsədlərinin infrastrukturunun təşkil etdiyi qiymətləndirilən sistemin modeli aşağıdakı cədvəldə qeyd edilmişdir. Bioloji sistem hədəfləri arasında genetik müxtəliflik, dözümlülük və bioloji məhsuldarlıq yer alır. İqtisadi sistemin hədəfləri isə məhsuldarlıq, paylaşmada bərabərlik və sosial rifahın yaxşılaşdırılmasıdır. Sosial sistem hədəfləri arasında isə vətəndaşların iştirakı və sosial ədalət yer alır. [5, s.83]

Cədvəl.

Davamlı İnkişaf Sisteminin Komponentləri

Bioloji Sistemin Məqsədləri	İqtisadi Sistemin Məqsədləri	Sistemin Məqsədləri
Genetik müxtəliflik	Fəaliyyət	Sosial ədalət
Dözümlülük	Bərabərlik	Vətəndaşın iştirakı
Bioloji istehsal	Sosial rifah	

Mənbə: Rao, 2000

Digər tərəfdən ənənəvi dövlət idarəçiliyinin üç əsas faktoru müəyyən edilmişdir, bunlar: məhsuldarlıq, effektivlik və ictimai bərabərlik olub, əhəmiyyətini hələ də qorumaqda davam edir [6, s.80].

Son dövrdə inkişaf çərçivəsində baş verən müzakirələrdə yaxşı idarəetmə (Good Governance) – sülh və təhlükəsizlik daxil olmaqla, davamlı inkişaf konsepsiyasına üç əsas olan iqtisadi, sosial və ekoloji aspektə dördüncü aspekt də əlavə edilmişdir [2, s.7]. Bu çərçivədə 2030-cu ilin Gündəliyinin konseptual əsaslarının yenidən nəzərdən keçirilməsi ilə bağlı təkliflərin mərkəzində "sülh və təhlükəsizlik" məsələsinin davamlı inkişaf konsepsiyasının əhatə dairəsinə daxil edilməsinin vacibliyi ifadə olunmuş, davamlı inkişaf mövzusunda qlobal müstəvidə tədqiqatçılar üçün ən mühüm platformalardan biri olan Davamlı İnkişaf Liderlər Şurası tərəfindən BMT Baş Katibinə təqdim olunan məruzədə yaxşı idarəçilik məsələsi davamlı inkişafın dördüncü ölçüsü kimi qəbul edilmişdir. [8]

Bu baxımdan 2015-ci ildən sonrakı dövrdə beynəlxalq təşkilatlar və bu məsələdə aparıcı QHT-lər və mütəxəssislər tərəfindən sülh və təhlükəsizlik də daxil olmaqla, yaxşı idarəçilik məsələsinin davamlı inkişaf anlayışının dördüncü ölçüsü kimi qəbul edildiyi qiymətləndirilir. Davamlı inkişafın məqsəd və hədəflərinə nail olmaq üçün bu istiqamətdə siyasətlərin dizaynı və tətbiqi baxımından ölkənin idarəetmə sistemi, hüquqi bazası, sülh və sabitliyin əhəmiyyətinin getdikcə daha çox önə çıxdığı və bu sahələrin konseptual müstəvidə də davamlı inkişafın konsepsiyasına təsirləri müşahidə olunur.

Davamlı inkişaf prinsipləri ilə dövlət idarəçiliyi prinsipləri arasındakı əlaqə tədqiq olunduqda davamlı inkişafın tətbiq edilməsinin, effektivlik və vətəndaşların idarəetmədə iştirakçılığının artırılması dövlət idarəetmə sisteminin davamlılığını təmin edir. Mürəkkəb da olsa, belə bir perspektiv, dövlət idarəçiliyinin qərar qəbuletmə proseslərinə daima töhfə verir, davamlılıq anlayışı rəhbərlərin zaman və məkana bağlı mənbələri və riskləri idarə etmələrinə kömək edir. Bu istiqamətdə davamlılıq münasibətinin, xüsusilə nəqliyyat, təhsil, səhiyyə kimi sosial xarakterli bəşəri xidmətlər və ətraf mühitin mühafizəsi kimi sahələrlə dövlət sektorunda tətbiq edəcəyi qiymətləndirilir. [1, s.191-194] Analoji şəkildə, ətraf mühitlə əlaqəli məsələlərin siyasi, inzibati və iqtisadi sistemə inteqrasiya edilməsi davamlılıq məsələsini akademik olaraq müzakirə olunan,

araşdırılan, qiymətləndirilən bir məqam olmaqdan daha çox, bütün idarəetmə mərhələlərinə və sektorlara siyasətlərə dair qərarlara və fəaliyyətlərə rəhbərlik edən bir prinsipə çevrilməsinə və beləliklə, qərar qəbul etmə proseslərinə inteqrasiya edilməsinə ehtiyac vardır. [5]

Davamlılıq məsələsi, dövlət idarəetməsinin əsas yanalmalarının tərkibində dəyərləndirilməsi və bu çərçivədə, davamlılıq çərçivəsi daxilində yer alan, nəsillərarası bərabərlik, ətraf - mühitin qorunması və iqtisadi səmərəlilik kimi ənənəvi şəkildə bir-biri ilə uyğun olduğu qəbul edilən prinsiplərin bütövlənməsi lazımdır. [8] Bu mənada davamlılıq, ictimai bərabərliyi və effektivliyi rəqib dəyərlər əvəzinə tamamlayıcı dəyərlər kimi idarəçilər tərəfindən qərar qəbul etmə proseslərinə inteqrasiya edilməsini nəzərdə tutur.

Davamlı inkişaf ilə dövlət idarəçiliyinin prinsiplər kontekstində qarşılıqlı təsiri qiymətləndirildikdə; davamlı inkişaf üçün əhəmiyyət kəsb edən uyğunlaşdırma, ehtiyatlılıq, qənaətlilik, davamlılıq kimi prinsiplərin dövlət idarəçiliyinə dair qərar qəbul etmə proseslərində tətbiq edilməsinin labüdlüyü müşahidə olunur. Bu prinsiplərin həyata keçməsi üçün siyasi müstəvidəki liderliklə yanaşı, dövlət idarəetmə mexanizmində bir sıra norma, standart və qaydalarla davamlı inkişafın dəstəklənməsinə ehtiyac vardır.

2030-cu ilə qədər hədəf olaraq müəyyənləşdirilən qlobal inkişaf gündəliyini təşkil edən davamlı inkişaf məqsədləri arasında dövlət idarəçiliyi, miniliyin inkişaf məqsədləri ilə müqayisədə daha qabarıq şəkildə önə çıxır. Birincisi, uyğun dövlət idarəçilik sisteminə malik olmaq artıq müstəqil inkişaf məqsədidir. İkincisi, dövlət idarəetmə sistemi siyasət vasitələri ilə davamlı inkişaf məqsədlərinin reallaşdırılmasına töhfə verməsi baxımından mühüm bir vasitə kimi müəyyənləşdirilmişdir. Bununla yanaşı, bir çox davamlı inkişaf məqsədinə çatmaqda dövlət idarəçiliyi ayrılmaz və əvəzolunmaz bir amildir. [3, s.17-18] Beləliklə, həmin məqsədlərin reallaşdırılması əhəmiyyətli dərəcədə dövlət idarəçiliyi sahəsində atılacaq addımlara bağlıdır.

Ümumiyyətlə, dövlət qurumları inkişaf gündəliklərini tətbiq etmə baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir və davamlı inkişaf məqsədlərinin müvəffəqiyyət qazanmasının da mərkəzi olacaqdır. 2030-cu il gündəliyində 169 hədəfin bir çoxunda qapalı və bəzi hallarda açıq institusional qabiliyyət ehtiyacı məsələsi qeyd olunur.

XXI-ci əsrdə güclü dövlət xidməti, iştirakçı, açıq və iştirakçı qarşılıqlı təsirə və etik standartlara cavab verən, cəmiyyətlə daha dinamik qarşılıqlı təsir mədəniyyətinə ehtiyac duyur. Bu hal davamlı inkişaf siyasətlərinin tərtibatı zamanı, həmin siyasətlərin həyata keçirilməsi və dövlət xidmətlərinin təqdimatında və bunların izlənməsi və qiymətləndirilməsində qlobal müstəvidə bütün vətəndaşların maraqları ilə yaxından əlaqəlidir.

Sülh və Ədalət şəklinə ifadə edilən qısa adı ilə 16 nömrəli davamlı inkişafın məqsədi, cəmiyyətlərin effektiv işləyən dövlət idarəçilik sisteminə malik olmasını müstəqil olaraq bir inkişaf məqsədi kimi qeyd edilmişdir. İnkişaf anlayışının geniş tərkibinə uyğun olaraq, insanların təhlükəsizlik, vətəndaşlıq və əsas hüquqlara olan ehtiyacları bu başlıq altında verilir. Həmin məqsəd və məqsədlərə müvafiq alt hədəflər aşağıda verilmişdir:

Məqsəd 16. Davamlı inkişaf üçün sülh və əhatəli cəmiyyətlərin dəstəklənməsi, hamı üçün

ədalətin təmin edilməsi və hər səviyyədə təsirli, hesab verən və əhatəli müəssisələrin inşası

16.1. Zorakılığın bütün formalarının və şiddətə bağlı ölüm hallarının hər yerdə böyük ölçüdə azaldılması;

16.2. Uşaq istismarının, hüquqlarının məhdudlaşdırılmasının, uşaq ticarətinin və uşaqlara qarşı zorakılıq və işgəncənin hər növünə son verilməsi;

16.3. Qanunun aliliyinin milli və beynəlxalq səviyyələrdə inkişaf etdirilməsi və hər kəsə ədalətə bərabər şəkildə davranılmasının təmin edilməsi;

16.4. 2030-cu ilə qədər qeyri-qanuni pul və silah axınının böyük ölçüdə azaldılması və mütəşəkkil cinayətkarlığın hər növü ilə mübarizə aparılması;

16.5. Korrupsiya və rüşvətin bütün formalarının böyük ölçüdə azaldılması;

16.6. Hər səviyyədə təsirli, hesab verən və şəffaf qurumların yaradılması;

- 16.7. Hər səviyyədə həssas, əhatəli, iştirakçı və təmsil edici qərar vermə mexanizmlərinin yaradılması;
- 16.8. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin qlobal idarəetmə qurumlarında iştiraklarının təmin olunması və gücləndirilməsi;
- 16.9. 2030-cu ilə qədər hər kəsə doğum qeydiyyatı, o cümlədən hüquqi kimliyin qazandırılması;
- 16.10. Milli qanunvericiliyə və beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq informasiyadan ictimaiyyətin istifadəsinin təmin edilməsi və əsas azadlıqların qorunması;
- 16.a. **Xüsusilə.** İnkişaf etməkdə olan ölkələrin şiddətin qarşısını almaq və terror və cinayətlə mübarizə aparmaq üçün hər səviyyədə əhatəli inkişaf üçün aidiyyəti milli qurumların beynəlxalq əməkdaşlıq yolu ilə müvafiq milli təsisatların gücləndirilməsi. [8]

Bu çərçivədə, yuxarıdakı məqsəd və hədəflərdən də göründüyü kimi, qanuni kimliyə sahib olmaq (16.9), qərar almada vətəndaşların iştirakının artırılması (16.7), ədalətin təmin olunması (16.3) kimi vətəndaşların əsas hüquqları ortaya qoyulmuşdur. O cümlədən qanunun aliliyinin təşviq edilməsi, (16.3), korrupsiya ilə mübarizə (16.5), ayrı-seçkililiyin olmaması (16.b), informasiyadan istifadə (16.10) və dövlət orqanlarının fəaliyyətində şəffaflıq, hesabatlılıq və iştirakçılığın təmin olunması (16.6) kimi yaxşı idarəetmənin (Good Governance) bəzi prinsipləri qeyd edilir.

Nəticə. Son olaraq, yuxarıda toxunulan məsələlər çərçivəsində davamlı inkişaf məqsədləri sahəsindəki proseslərin izlənməsi və buna dair məhsuldarlığın monitorinqi sisteminin qurulması nöqtəsində dövlət idarəçiliyinin da bir sıra məsuliyyətləri öhdəsinə götürməsi lazımdır. Yenə bu çərçivədə, davamlı inkişaf üçün lazım olanda müvafiq hədəfləri dövlət idarəçiliyinin reallaşdırılması və ya lazımi fəaliyyətlərin həyata keçirilməsində aktiv rol oynaması lazımdır. Bundan başqa, yerli, milli, regional və qlobal miqyasda özəl sektor və qeyri-hökumət təşkilatları arasında qarşılıqlı təsirin idarə olunması, qəraralma proseslərinə inteqrasiya edilməsi, fəaliyyətlərin koordinasiya olunması, beynəlxalq gündəmin milli siyasətlərə inteqrasiya edilməsi və ya milli tələblərin beynəlxalq gündəmə daşınması kimi bir çox məsuliyyətin yerinə yetirilməsi dövlət idarəçiliyinin vəzifələri arasında yer alır.

Bu vəziyyətdə, davamlı inkişafa dair siyasətlərin formallaşdırılması, idarə olunması və tətbiqinə dair bütün mərhələlərdə dövlət idarəçiliyinin əsas funksiyanı icra etməsi gözlənilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bartle J.R., & Leuenberger, D. (2006). The Idea of Sustainable Development in Public Administration. *Public Works Management & Policy*, 10(3), pp.191-194. <https://doi.org/10.1177/1087724X06287507>.
2. Bernstein, S. (2013). The Role and Place of the High-Level Political Forum in Strengthening the Global Institutional Framework for Sustainable Development. DESA. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Retrieved from http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2331Bernstein_study_on_HLPPF.pdf, p.7
3. Bouckaert, G., Loretan, R., & Troupin, S. (2016). Public Administration and the Sustainable Development Goals. *International Institute of Administrative Sciences*. pp.17-18
4. Fiorino, D. J. (2010). Sustainability as a Conceptual Focus for Public Administration. *Public Administration Review*, 70 (December), pp.578-588. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2010.02249.x>
5. Rao, P. K. (2000). *Sustainable development: Economics and policy*. Oxford: Blackwell Publishers. pp. 69-83
6. Stillman II, R. (2000). *Public administration: Concepts and cases (7th Editio)*. Boston: Houghton Mifflin Company. pp. 80
7. The Leadership Council of the SDSN. (2013). *An Action Agenda for Sustainable Development : Report for the UN Secretary General*. Sustainable Development Solutions Network. Sustainable

Development Solutions Network. Retrieved from

<https://unstats.un.org/unsd/broaderprogress/pdf/130613-SDSN-An-Action-Agenda-for-Sustainable-Development-FINAL.pdf>

8. UN General Assembly. Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development, 16301 United Nations § (2015). New York N.Y.: United Nations General Assembly. <https://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2>

РЕЗЮМЕ

ВЛИЯНИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НА ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ НА КОНЦЕПТУАЛЬНОМ УРОВНЕ

Алиев Э.С.

Ключевые слова: устойчивое развитие, цели устойчивого развития, государственное управление.

В статье обсуждаются влияние процессов, связанных с устойчивым развитием на государственное управление на концептуальном уровне, проявление фактора ЦУР (цели устойчивого развития) в сфере государственного управления, влияние развития в направлении целей и задач устойчивого развития на государственное управление. Способность управлять целями устойчивого развития в целом требует интеграции этих политик в национальную политику и соответствия между ними. В этот момент, прежде всего, необходимо концептуализировать тему, а затем обсудить ее реализацию. Взаимодействие между основными компонентами системы, созданной в рамках концепции устойчивого развития, и ее факторами и основными принципами государственного управления внесет вклад в понимание влияния устойчивого развития на государственное управление в концептуальной плоскости. Вместе с тем, оценка результатов управленческих усилий в области достижения ЦУР и обсуждение необходимости управления политикой устойчивого развития, будет способствовать пониманию взаимодействия между сферами устойчивого развития и государственного управления.

ABSTRACT

IMPACTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT ON PUBLIC ADMINISTRATION AT THE CONCEPTUAL LEVEL

Aliyev E.S.

Key words: sustainable development, sustainable development goals, public administration

The article focuses on the conceptual impacts of sustainable development processes on public administration, the impacts of the DIM (sustainable development) factor on public administration, the impacts of sustainable development on the public administration. The ability to fully manage sustainable development goals requires integration of these policies into national policies and coherence among these policies. At this point, first of all, it is necessary to concentrate on the topic and then discuss how it can turn into action. The key components of the system created under the framework of the Sustainable Development Concept and the factors that influence it and the basic principles of public administration will contribute to the understanding of sustainable development in the conceptual aspect of the state administration. In addition, it is estimated that the achievement of SDG will contribute to the understanding of the mutual impact between the sustainable development area and the public administration area that is required for governance efforts and sustainable development policies management.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	24.06.2019
	Son variant	25.06.2019